

J.M. COETZEE

Jurnalul unui an prost

Traducere din engleză de
IRINA HOREA

HUMANITAS
fiction

Unu

OPINII TRANȘANTE

12 septembrie 2005–31 mai 2006

01. Despre originile statului

Toate explicațiile legate de originile statului pornesc de la premisa că „noi“ – nu noi, cititorii, ci un noi generic, atât de cuprinzător, încât nu exclude pe nimeni – luăm parte la nașterea sa. Dar fapt e că singurii „noi“ pe care-i știm – noi înșine și cei apropiați nouă – s-au născut înăuntrul statului; iar înaintașii noștri, până la primul pe care-l putem identifica, s-au născut și ei înăuntrul statului. Existența statului o precedă mereu pe a noastră.

(Până unde putem să ne întoarcem în trecut? În gândirea africană există consensul că, mai departe de a șaptea generație, nu se mai poate distinge între istorie și mit.)

Dacă, în ciuda a ceea ce bunul-simț impune ca evidență, acceptăm premisa că statul a fost creat de noi sau de înaintașii noștri, atunci trebuie să acceptăm și ceea ce implică aceasta: anume că, dacă am fi vrut, noi sau înaintașii noștri am fi putut crea statul într-o altă formă; și că am putea să-l schimbăm, dacă am lua o hotărâre colectivă în acest sens. Dar fapt e că, și în colectiv, cei care se află „sub“ autoritatea statului, care „aparțin“ statului, vor descoperi că este foarte greu să-i schimbe forma; ei – adică noi – nu au putere să-l abolească.

Nu prea stă în puterea noastră să schimbăm forma statului și ne este imposibil să-l abolim, deoarece, în raport cu statul, noi pur și simplu suntem lipsiți de putere. În mitul întemeierii statului, așa cum a fost formulat de Thomas Hobbes, regresul nostru către privarea de putere a fost un act voluntar: pentru a scăpa de violența războaielor distructive fără sfârșit (represalii după represalii, răzbunări după răzbunări, vendetă), am cedat, individual și în grup, statului dreptul să folosească forța fizică (dreptul înseamnă forță, forța înseamnă drept), astfel intrând pe tărâmul (sub protecția) legii. Cei care au ales și aleg să rămână în afara masei compacte devin proscrisi.

Prima oară am văzut-o la spălătorie. Era pe la mijlocul dimineții, într-o zi liniștită de primăvară, și de unde ședeam urmăream cum se învârtește cuva mașinii de spălat, când această tânără de-a dreptul izbitoare a intrat în încăpere. Izbitoare din pricină că ultimul lucru la care mă așteptam era o asemenea apariție; de asemenea, din pricină că purta o cămașă roșie, izbitor de scurtă.

Legea îl protejează pe cetățeanul care se supune legii. Într-o anumită măsură îl protejează și pe cetățeanul care, fără a nega forța legii, folosește totuși forța împotriva concetățenilor săi: pedeapsa hotărâtă împotriva delincventului trebuie să fie pe măsura faptei comise. Chiar și soldatul vrăjmaș, în măsura în care e reprezentantul unui stat rival, nu poate fi condamnat la moarte dacă e prins. Dar nu există nici o lege să-l protejeze pe proscris, omul care ridică arma împotriva propriului stat, adică a statului care-l revendică drept al său.

În afara statului (a republicii, *statum civitatis*), spune Hobbes, individul poate avea impresia că se bucură de libertate totală, dar libertatea asta nu-l ajută la nimic. În cadrul statului, pe de altă parte, „fiecare cetățean își rezervă atâta libertate câtă îi trebuie ca să trăiască bine și în pace, [câtă vreme] celorlalți li se ia atâta libertate cât să alunge frica de ei... În concluzie: în afara statului există imperiul patimilor, al războiului, sărăciei, ticăloșiei, singurătății, barbariei, ignoranței, sălbăticiiei; în cadrul statului există imperiul rațiunii, păcii, siguranței, bogăției, splendorii, societății, bunului-gust, științelor, bunăvoinței”⁴¹.

Ceea ce nu menționează mitul hobbesian al originilor este că predarea puterii către stat este ireversibilă. Nu ni se oferă opțiunea de a ne răzgândi, de a decide că, la urma urmei, nu ne-am dorit monopolul asupra exercitării forței deținut de stat și codificat în lege, că am prefera să ne întoarcem la o stare naturală.

Ne naștem supuși. Din momentul nașterii suntem supuși. Un însemn al acestei supunerii este certificatul de naștere. Statul perfecționat deține și își apără monopolul asupra certificării nașterilor. Fie ți se dă (și porți asupra ta) certificatul statului, astfel dobândind o *identitate* care, în cursul vieții tale, îți permite statului să te identifice și să te urmărească (să-ți ia urma); fie te descurci fără identitate și te autocondamni să trăiești în afara statului, ca un animal (animalele nu au acte de identitate).

Spectacolul pe care-l ofeream eu trebuie s-o fi făcut și pe ea să tresară: un bătrân gârbovit într-un ungher, care, la o primă privire, putea fi luat drept boschetar. Bună ziua, a zis ea cu răceală, apoi și-a văzut de treaba ei, care însemna să golească doi saci de pânză albă în cuva superioară, saci în care părea să predominie lenjeria bărbătească.

Nu numai că nu-ți este îngăduit să pătrunzi în societatea civilă fără certificat de naștere, dar, în ochii statului, nu ești mort până nu ești adevărat ca atare; și poți fi adevărat mort doar de un funcționar care, la rândul său, este certificat de către stat. Statul îndeplinește acțiunea de certificare a morții cu extraordinară meticulozitate – sprijină deplasarea unei hoarde de medici legiști și birocrați care să cerceteze și să fotografieze, să răscolească și să scormonească muntele de leșuri lăsate în urmă de uriașul tsunami din decembrie 2004, pentru a le stabili identitățile individuale. Cheltuiește oricât pentru a se asigura că recensământul supușilor este complet și scrupulos.

Nu intră în preocupările statului dacă cetățeanul trăiește sau moare. Ceea ce contează pentru stat și catastifele sale este dacă cetățeanul este viu sau mort.

*

Cei șapte samurai este un film care stăpânește perfect arta cinematografică, dar e destul de naiv ca să trateze simplu și direct aspecte elementare. Concret, filmul tratează problema nașterii statului, făcând acest lucru cu claritatea și puterea de cuprindere shakespeariană. De fapt, ceea ce oferă *Cei șapte samurai* nu este altceva decât teoria lui Kurosawa despre originea statului.

Frumoasă zi, am spus eu. Da, a zis ea, cu spatele la mine. Ești nouă? am întrebat, înțelegând prin asta că e nou-venită în Sydenham Towers, cu toate că erau posibile și alte sensuri, *Ești nouă pe pământ?* de exemplu. Nu, a zis ea. Cum scârțâie o conversație până se urnește. Eu locuiesc la parter, am zis. Mie mi se permite să fac asemenea gambituri, se pune pe seama limbușiei. Ce bătrân limbut, îi va spune ea proprietarului cămășii roșietice cu guler alb, abia am reușit să scap de el, n-am vrut să fiu grosolană. Locuiesc la parter încă din 1995, și tot n-am ajuns să-mi cunosc toți vecinii, am continuat eu. Mda, a zis ea și nimic mai mult, dând de înțeles că *Da, aud ce-mi spui și sunt de acord, e tragic să nu știi cine ți-s vecinii, dar așa se-ntâmplă în orașele mari și acum am alte lucruri care mă preocupă, așa că ce-ar fi să lăsăm schimbul ăsta de politețuri să moară de moarte naturală?*

În film se povestește despre un sat într-o vreme de tulburări politice – o vreme în care statul, prin urmare, a încetat să existe – și despre relațiile dintre săteni și o ceată de bandiți înarmați. După ani în care se năpustiseră asupra satului asemenea unei furtuni, violând femeile, omorându-i pe acei bărbați care li se opuneau și ducând cu ei rezervele de hrană, bandiților le vine ideea să-și sistematizeze vizitele, coborând în sat o singură dată pe an pentru a încasa ori a extorca tributul (impozitul). Ceea ce înseamnă că bandiții încetează de a fi prădători ai satului, devenind în schimb paraziți.

Se presupune că bandiții au și alte asemenea sate „pacificate“ sub papucul lor, că le vizitează prin rotație, că, în totalitatea lor, asemenea sate constituie baza de impozitare a bandiților. Mai mult ca sigur că trebuie să se lupte cu bande rivale pentru a controla anumite sate, cu toate că nu vedem așa ceva în film.

Bandiții încă n-au început să trăiască printre supușii lor, care ar urma să se îngrijească zilnic de nevoile lor – cu alte cuvinte, încă nu au transformat sătenii într-o populație de sclavi. Kurosawa ne oferă astfel spre considerare o etapă foarte timpurie în dezvoltarea statului.

Acțiunea principală a filmului începe când sătenii pun la punct un plan de a-și angaja propria bandă de bărbați duri, cei șapte samurai șomeri din titlu, care să-i protejeze de bandiți. Planul are efect, bandiții sunt înfrânți (grosul filmului se consumă în încăierări și bătălii), samurarii sunt victorioși. Văzând cum funcționează sistemul de protecție și extorsiune, banda de samurai, noii paraziți, le face următoarea propunere sătenilor: contra unei plăți, vor lua satul sub aripa lor protectoare, altfel spus: iau locul bandiților. Dar în finalul filmului, un final mai degrabă utopic, sătenii refuză: le cer samurailor să plece, iar aceștia se supun.

Are părul negru, negru, oasele feței bine proporționate. O anumită strălucire aurie a pielii, *pâlpâitoare* poate că e cuvântul. Cât despre cămașa aia de un roșu-aprins, poate că n-ar fi ales o asemenea piesă vestimentară dacă s-ar fi așteptat la o companie masculină străină în spălătorie, la unsprezece dimineața, într-o zi lucrătoare. Cămașa roșie și șlapi. Șlapi din aceia care se strâng pe picior.

Cuprins

1. Opinii tranșante	5
2. Al doilea jurnal	159
<i>Note</i>	233
<i>Mulțumiri</i>	235